

УДК 371.15:373.3

Надія КІЧУК

*доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету
Ізмаїльського державного гуманітарного університету,
м. Ізмаїл, Україна
e-mail: edgu_pedfakultet@ukr.net*

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА ІЗ СІМ'ЄЮ У КОНТЕКСТІ СУХОМЛІНІСТИКИ

В результаті аналітичної роботи, що базувалася на вивченні та узагальненні ідей, які містить науково-педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського, зокрема за вектором конструктивного педагогічного супроводу сімейного виховання дитини, визначено ті домінанти, врахування яких і нині сприятиме результативному соціальному партнерству сучасної сім'ї – родини із закладами освіти. Саморефлексія досвіду та практики діяльності у вищезазначеній площині творчих учителів, зокрема Ізмаїльщини, засвідчили можливість і доцільність системного та творчого використання ідей видатного педагога-класика у контексті успішного розв'язання завдань, що окреслено в концепції «Нова українська школа».

Ключові слова: соціальне партнерство, сім'я – родина, творчий досвід, гуманістична педагогіка В. О. Сухомлинського.

Інтерес вітчизняних дослідників до спадщини В. О. Сухомлинського ніколи не зникав із видно колуяк у науково-педагогічній площині, так і в ракурсі розв'язання практиками новопосталих освітянських проблем.

Осмилення новаторських ідей видатного українського педагога і сучасними науковцями (А. Богуш, Н. Калініченко, О. Сівченко, О. Сухомлинська та ін.), практиками закладів освіти (К. Болгарчук, В. Козуб, А. Мартін, Н. Тарапака та ін.), і сучасниками педагога-гуманістами та його послідовниками (О. Захарченко, В. Каюков, М. Кодак, І. Ткаченко), що відображено у численних виданнях, дає підстави виокремити один із найактуальніших векторів його педагогічної системи: пріоритетність сімейного виховання та співпраці із родиною вихованців.

Останнє, на наш погляд, лаконічно представлено у підрозділі фундаментального монографічного дослідження А. М. Богуш у такий спосіб: «Батьківська педагогіка Василя Сухомлинського: від материнського порога до людини» [1, 49].

Як відомо, вище окреслена площина широко представлена у науково-педагогічній спадщині визнаного у світі класика, а нині набуває нового звучання через тенденції до поширення кризових явищ у такій соціальній інституції, якої постає «сім'я – родина» та загострення саме виховної проблематики сучасної молоді. Означений ракурс важко переоцінити, бо за влучною заувагою одного з однодумців і послідовників В. О. Сухомлинського І. Г. Ткаченка, йдеться про «нашого сучасника, нашу історію і наше майбутнє», високоморальна педагогіка якого і «захищає, нас і закликає до більш активних дій» [3, 10].

Принагідно зауважимо, що розроблені В. О. Сухомлинським принципи батьківської педагогіки складають підвищений інтерес і для світової сухомлиністики; це рел'єфно простежується у доробку зарубіжних учених (Маріан Билюк, Ван Ігао, Сяо Су, Бі Шуджі, Дуглас Ларш та ін.).

У контексті ж вітчизняних освітянських реалій, із втіленням концепції «Нова українська школа» (НУШ), що спонукає до віднаходження більш конструктивних шляхів і дієвих механізмів соціально-педагогічного партнерства із сім'єю дітей і молоді задля набуття випускниками НУШ пріоритетних у ХХІ століття особистісних якостей, патріотичних чеснот та здатності до інновацій, повному маємо оцінити новаторство В. О. Сухомлинського.

Мета статті – схарактеризувати особистісно-професійні якості В. О. Сухомлинського як педагога-гуманіста, конструктивність ідей якого сприяють розвитку творчого досвіду сучасних учителів щодо стимулювання позитивно-активного ставлення батьків до соціального партнерства із закладами освіти задля успішного розв'язання новопосталих виховних завдань.

Аналізуючи «формулу» нової української школи, вочевидь підвищення ролі сучасної сім'ї – родини у вихованні дітей. Причому не лише в аспекті проблематики відповідального батьківства, а й з точки зору необхідності усвідомлення на рівні переконань, такої істини: сучасний заклад освіти неспроможний якісно розв'язати усю сукупність питань, пов'язаних із становленням, насамперед, духовності вихованців – підґрунтя виховання у дитини тих чеснот, що визначають її соціальну зрілість. У цьому відношенні й нині

актуальною є позиція В. О. Сухомлинського про взаємозв'язок базових і для особистості сьогодення чеснот – добро, толерантність, духовна стійкість, патріотизм.

У контексті педагогічної концепції В. О. Сухомлинського, добро і є тією «міркою» людини, «охоронець» її совісті, «спонукач моральної, непохитної, духовної стійкості, ідейної мужності» [7, 229]; йдеться не лише про влучні назви певних моральних чеснот, а й про пояснення їхньої саме базової ролі. Звертаючись і до вихователів, і до вихованців він, зокрема, зазначає: «Те, що повинно стати моральною серцевиною твоєї особистості ... залежить від того, як ідея добра стане твоїм переконанням, сутністю твоєї душі – твоєю органічною потребою застосовувати на кожному кроці мірку оцінки того, що відбувається у світі» [7, 230].

Вважається безсумнівним педагогічним відкриттям В. О. Сухомлинського доведення системоутворюючого значення добра як чесноти не лише щодо духовності особистості що сучасні науковці називають «бажаним» ядром «Я-концепції» молоді людини (В. Андрущенко, І. Бех, М. Боришевський, І. Зязюн, В. Семченко та ін.). У контексті педагогіки гуманізму В. О. Сухомлинського йдеться про родові значення категорії доброти по відношенню і до видових понять «благородство», «добррозичливість», «непримиренність до зла», «патріотизм», «радість». Учені вбачають у такому розумінні «далекоглядність» видатного українського педагога [1, 59]. А його настанова складає доміную розробленої ним «батьківської педагогіки»: ідея добра – невіддільна від переконань особистості, а тому «тільки людина особисто зацікавлена долею Вітчизни... пізнає свою велич... розкриває, як особистість, по-справжньому дорожить своєю честю, гордістю, гідністю сім'ї, свого роду, імені» [7, 228–229]; «доброта робить людину чутливою до слова батьків, учителів, товаришів, а дитину – вихованою»; «тільки доброта відкриває радість буття, радість взаємостосунків» [7, 523–524].

Принагідно маємо сфокусувати увагу на результатах проведеної деякими науковцями аналітичної роботи щодо проявів добра у поведінці особистості [1, 61]. Цінне те, що підґрунтям й була педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського. А це додає переконливості у трактуванні й нині добра як життєвої практики цілісної особистості вихованця, бо йдеться про широкий спектр проявів означеної чесноти – співчуття, сердечність, моральна чеснота, любов, благородство, чутливість, чуйність, щастя, радість, щедрість, доброта, доброзичливість, добродушність, великодушність, ніжність, милосердя, уважність, співпереживання.

Вищезазначене складає не аби який і науковий, і практичний інтерес у ракурсі доміную педагогізації сучасної сім'ї – родини, а також посилює актуальність соціального партнерства у зазначеній площині закладів освіти та цієї важливої соціальної інституції. Останнє визнано принципово значущим у зв'язку із реалізацією «дорожньої карти» забезпечення якості сучасної вітчизняної освіти в цілому [2].

Вивчення і узагальнення наукових праць, у яких безпосередньо або опосередковано висвітлюється гуманістична педагогіка В. О. Сухомлинського, осмислення творчого досвіду практиків, які вибудовують авторські моделі педагогізації сучасної сім'ї – родини, систематизація спогадів колег видатного педагога та його земляків переконливо доводять, що неможливо досягти таких високих (у сенсі педагогічного впливу «уроки доброти», «уроки великодушності», «уроки – добрих казок, віднайдених у природі») поза високодуховної постаті Майстра-учителя В. О. Сухомлинського. Так, систематизовані у навчально-публіцистичному виданні С. Скалько «Відлуння доброти» (2018р.) спогади колег видатного педагога про найсуттєвіше у доленосних роках спілкування, створюють уявлення про нього як видатного гуманіста, письменника, публіциста, мислителя [5]. Так, головною думкою, зокрема, О. Степанової є така «у кожного знаходив позитив» [5, 172]; дотично Г. Логвин – «атмосфера довір'я» [5, 142], Г. Нестеренко – «невсипуча дбайлива опіка» [5, 141], Д. Деркач – «кормач і натхненник» [5, 73].

З огляду на вищезазначене можна припустити, що ще й досі науково-практична спадщина В. О. Сухомлинського щодо виховної доміную дієвої доброти – двоєдиного завдання і педагогічної, і батьківської спільноти – залишається недостатньо врахованою. У нашому розумінні, доцільне не лише пояснення певних явищ, що відбувається в соціумі, а й вибудовувати їхню оцінку в «діалозі з В. О. Сухомлинським», тобто із трактуванням добра як «думки помноженої на волю» й визначення, що «тільки за такої умови матиме непримиренність до зла» [7, 229]. Відтак, у окресленій площині доречно й розглядати пріоритети соціального партнерства закладу освіти і сім'ї сучасної дитини.

Загальноновизнано, що з урахуванням швидкоплинних видозмін сучасного суспільства, інститут сім'ї поступається впливовістю на дитину, яку все частіше називають «цифровою», зважаючи на зростаючий на неї формувальний вплив мас-медіа.

Невтішною є й статистика щодо домінуючих типів батьківства (авторитарний, ліберальний) на особистість сучасної дитини. Дослідники довели

пріоритетне значення просвітницької діяльності серед батьківської аудиторії, де доречними визначено діалогічні форми та інтерактивний підхід, які сприяють конструктивному розв'язанні проблемних виховних ситуацій та питань (типу: чого більше в покаранні – користі чи шкоди; що можна і чого не можна вимагати від дітей та ін.). Натомість важко переоцінити природність впливу сім'ї на дитину, про яку переконливо зазначав В. О. Сухомлинський. А саме: «Виховує, звичайно сім'я. У сім'ї...ця виховуюча сила йде від батьків, бо у них – її коріння і джерело» [6, 412]. Не менш актуальні за сучасних реалій і принципи «Батьківської педагогіки» видатного гуманіста: опертя на позитивні взаємовідносини в сім'ї, гуманізм, єдність вимогливості і поваги до особистості дитини, виховання у праці, відповідальність батьків за виховання дітей [6, 415–439].

Отож маємо підстави по-новому оцінити важливість осмислення педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського як передовий досвід, який, з одного боку, будучи перевіреним десятиліттями, набув загального визнання за параметром конструктивності, а, з іншого, – є унікальним за неосязністю спектра ідей, творча реалізація яких і запозицієння підживлює гуманістичні засади освіти. До зазначеного додамо: йдеться про багатющу педагогічну скарбницю ще за контекстністю всім критеріям саме передового досвіду – актуальності і перспективності, високої результативності, наукової обґрунтованості, наявності елементів оригінальності та новизни, можливістю творчого наслідування досвіду іншими [4, 4].

У вищеокресленій площині нами й оцінювався досвід педагогізації сімейного виховання досвідченого і визнаного освітньою спільнотою півдня Одещини фасилітатора, вчителя школи №8 м. Ізмаїла Наталії Володимирівни Супряги (вчитель вищої категорії, старший вчитель). Принагідно зазначимо, що саме творча реалізація цим педагогом ідей В. О. Сухомлинського дозволило їй стати переможцем у відповідних номінаціях регіональних і міжнародних проєктів («Лідери освітніх змін», «Європейські школи за живу планету», «Дамо владу молодим – об'єднаємо Європу» та ін.).

Схарактеризуємо більш докладно деякі «родзинки» досвіду вчителя Н. В. Супряги, зокрема, в розрізі запроваджененого нею тренінгу для батьків «З чого починається Нова українська школа». Його мета – сприяти наповненню новим змістом соціальне партнерство із сім'єю, маркерами якого є поради В. О. Сухомлинського (культ Батьківщини, культ Матері, практико-орієнтовні форми – на кшталт «світлиця Бабусі» та ін.) у ракурсі пріоритету його концепції – «Головний вихова-

тель й домінанта – життя, основний вихователь – сім'я». На наш погляд, творчими знахідками, поперше, *мотиваційного плану* доречно вважати такі ідеї педагога-організатора тренінгу, як-от: батьків зустрічають учні-старшокласники, які «оформлюють» фотозону вільним вибором учасниками карток «кольору настрою» (жовтий, червоний, блакитний, зелений), на звороті картки пропонується написати ім'я (тут учасники тренінгу знайомляться з його метою, узгоджують правила, роблять селфі) – створюється команда однодумців-батьків, які усвідомлюють глибинний зміст вислову В. О. Сухомлинського про те, що «сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави»; тренер коментує тезу про те, що реформи – це завжди нові очікування і пропонує представитися кожному із учасників, стисло оголосивши власні очікування від НУШ, «відпустивши» їх (у вигляді запропонованої кульки з гелієм) задля того, щоб вони здійснилися. У межах вправ «Твій вибір» (традиційна система вітчизняної освіти мала переваги, натомість реалії сьогодення вимагають нових підходів) пропонується батькам обрати стілець (новий, старий) для своєї дитини, деталізувавши мотивацію вибору.

Другий аспект, за яким видається за можливе деталізувати творчі знахідки Н. В. Супряги, може бути умовно означений як «інформаційний». Тренер стисло інформує про філософію НУШ; учасники об'єднуються в малі групи (за кольором настрою), отримують можливість зробити вибір щодо домінант нової української школи, користуючись фондом «скарбниці мудрості В. О. Сухомлинського – гуманіста» (зокрема, «вчитель – джерело знань»; «вчитель-координатор освітнього процесу»; «досвід, який народжений у діяльності, є найкориснішим» та ін.) і доходять (у результаті колективного обговорення) висновку: нова українська школа має підґрунтям педагогічну спадщину В. О. Сухомлинського. Для вправи «Фрейми та рефреймінг» тренер користується картиною (зокрема, що має «ЗД»-ефект), яка презентована у вигляді пазл; у такий спосіб опрацьовується співвідношення «частини» і «цілого» задля усвідомлення ключової ідеї нової української школи, а саме інтеграції. Спрямовуючи виконання учасниками тренінгової вправи «Зроби, якщо зможеш!», ведучий (у режимі роботи «малих груп») пропонує завдання, для виконання яких потрібне відповідне обладнання (4 коробки, лінійка, ручка, олівець, підручник тощо); практична робота (типу: «Виміряйте за допомогою лінійки довжину, ширину, висоту коробки»; «Запишіть результати у метрах») вимагає й звернення до підручника, за яким працює дитина. У такий спосіб робиться

узагальнення про унікальну для батьків можливість батькам відчувати себе сучасним учнем; до того ж тренер додає корисну додаткову інформацію (наприклад, про те, що для виготовлення одного підручника необхідно близько 5 кг деревини – одна маленька ялинка, а її доречно виготовляти «власноруч»). Отож аудиторія спонукається до командної роботи («Ми це зробили!», «Ми найкращі») та осмисленого сприйняття думки В. О. Сухомлинського про те, що «виховуючи свою дитину, ти виховуєш себе».

По-третє, *рефлексивний* потенціал запровадженого тренінга для батьків значно збагачує прийом «звернення» до очікуваних результатів («Що найбільш запам'яталося?» «Чи корисні для Вас подібні заходи?», «Як Ви збираєтесь використовувати те, чого Ви навчилися?» тощо). Тренінг завершується запрошенням батьків до участі у семінар-практикумі «стежиною мудрості батьківського спілкування» із самопідготовкою (опрацювання способів «вияву» дитині своєї любові, спираючись на «Батьківську педагогіку» В. О. Сухомлинського).

Таким чином, творчий доробок деяких практиків дозволяє побачити нові грані осучасненого погляду на розв'язання завдання, пов'язаного із конструктивним соціальним партнерством педагога із батьківською громадою, а відтак спонукає до вмотивованого занурення у педагогіку гуманізма В. О. Сухомлинського. Зауважимо, що презентація досвіду Н. В. Супряги щодо педагогізації сімейного виховання відбувалася у контексті запровадженого на базі Ізмаїльського державного гуманітарного університету регіонального освітнього форуму, присвяченого 100-річчю видатного педагога ХХ століття, який багато в чому випередив свій час; досвід набув схвалення, а його носія визнано переможцем у номінації «Новій українській школі – новий учитель».

Перспективи подальших наукових розвідок ми пов'язуємо із поглибленим вивченням теоретичної спадщини В. О. Сухомлинського з проблематики розвитку інтелектуально-творчого потенціалу педагога.

Список використаних джерел

1. Богуш А. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі : Монографія.-Вид.2-е, доопрац., доповн.-Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2018.-392с.
2. Гурак Р. Дорожня карта забезпечення якості освіти: Три кроки до мети // Практикум управління закладами освіти.- 2018.- №3.- С.58-64.
3. Калініченко Н. Світлий геній Павлиша. – Видан. третє, доп.- Кропивницький: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2018.-268с.
4. Курган О. Передовий педагогічний досвід як передумова підвищення фахового рівня вчителя // Управління школою.- 2018.- №16-17.- С.2-7.
5. Скалько С. Відлуння доброти.- Кропивницький: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2018.-256с.
6. Сухомлинський В. О. Статті. Батьківська педагогіка.- Вибр. твори: BST/ Ред. кол.: О. Г. Дзевєрін (голова) та ін.- К.: Рад.шк.-Т.5.
7. Курган О. Передовий педагогічний досвід як передумова підвищення фахового рівня вчителя // Управління школою.-2018.- №16-17.-С.2-7.

References

1. Bohush A. Pedagogichni vymiry Vasylya Sukhomlyns'koho v suchasnomu osvithnomu prostori. Monohrafiia. [Pedagogical dimensions of Vasyl Sukhomlynsky in modern educational space. Monograph.] Vyd.2-e, dooprats., dopovn.-Kamianets-Podilskyi: TOV «Drukarnia «Ruta», 2018.-392p. [in Ukrainian]
2. Hurak R. Dorozhnia karta zabezpechennia yakosti osvity: Try kroky do mety [The road map for ensuring the quality of education: Three steps towards the goal] // Praktykum upravlinnia zakladamy osvity.- 2018.-№3.-P.58-64. [in Ukrainian]
3. Kalinichenko N. Svitlyi henii Pavlysha. [Pavlish Bright genius] Vydan.tretie,dop.- Kropyvnytskyi:TOV «Imeks- LTD»,2018-268p. [in Ukrainian]
4. Kurhan O. Peredovi pedahohichni dosvid yak peredumova pidvyshchennia fakhovoho rivnia vchytelia [Preliminary pedagogical experience as a prerequisite for increasing the professional level of the teacher] //Upravlinnia shkoloiu.- 2018.-№16-17.-P.2-7. [in Ukrainian]
5. Skalko S. Vidlunnia dobroty [Echo of Kindness]. - Kropyvnytskyi: TOV «Imeks-LTD», 2018.-256p. [in Ukrainian]
6. Sukhomlynskyi V.O. Statti. Batkivska pedahohika [Parent Pedagogy] – Vybr. tvory: VST/ Red. kol. : O. H. Dzeverin (holova) ta in.- K: Rad.shk.-T.5 [in Ukrainian]
7. Kurhan O. Peredovi pedahohichni dosvid yak peredumova pidvyshchennia fakhovoho rivnia vchytelia [Advanced pedagogical experience as a prerequisite for increasing the professional level of the teacher] // Upravlinnia shkoloiu.- 2018.-№16-17.-P.2-7. [in Ukrainian]

Надежда Кичук. Педагогика партнерства с семьей в контексте сухомлинистики

В результате аналитической работы, основанной на изучении и обобщении идей, из которых соткана педагогическое наследие В. А. Сухомлинского, в частности в аспекте конструктивного педагогического сопровождения семейного воспитания ребенка, определены те доминанты, учёт которых ныне способствуют результативному социальному партнерству современной семьи с учебными заведениями. Саморефлексия опыта и практики деятельности в вышеобозначенном направлении творческих учителей, в частности Измаильщины, показали возможность и целесообразность системного и творческого

использования идей выдающегося педагога-классика в контексте успешного решения задач, охарактеризованных в концепции «Новая украинская школа».

Ключевые слова: социальное партнерство, семья – родина, творческий опыт, гуманистическая педагогика В. А. Сухомлинского.

Nadia Kichuk. Pedagogy of partnership with the family in the context of a sukhomlynstics

As a result of analytical work, which was based on the study and synthesis of ideas that contain the scientific and pedagogical heritage of V. O. Sukhomlynsky, in particular, according to the vector of constructive pedagogical support for the family upbringing of the child, the dominant ones are identified, and the consideration of which will now contribute to the effective social partnership of the modern family – families with educational institutions. The self-reflection of the experience and practice in the above-mentioned plane of creative teachers, in particular, Izmail region, demonstrated the feasibility and expediency of systematic and creative use of the ideas of an outstanding class teacher in the context of successful problem-solving, as outlined in the concept of the New Ukrainian School.

Key words: social partnership, family – family, creative experience, humanistic pedagogy V. O. Sukhomlynsky.

УДК 37.378

Анатолій КУЗЬМІНСЬКИЙ

*доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України,
професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка,
м. Глухів, Сумська обл., Україна
e-mail: anatoliy 230743@ukr.net*

ГЕНЕЗА ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ – ВІД АФІНСЬКОЇ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ ДО КИТАЙСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ ЩАСТЯ

У статті досліджуються причини появи низки негативних явищ у молодіжному середовищі, зокрема, проявів брутальності, жорстокості й булінгу серед учнів секундарної ланки освіти. Серед основних факторів, які породжують вищезначені девіації, рудименти традиційної гуманодефіцитної, репресивної педагогіки, загальна моральна й духовна деградація людської спільноти, розрив між навчанням і вихованням молоді, неблагополуччя в значній частині сімей, незадовільний матеріальний стан і соціальний статус педагога, вимирання села і руйнування сільської общини, різке розшарування суспільства, бідність, вплив негативного контенту окремих засобів масової інформації та ін.

Наголошується на необхідності відшукувати й упроваджувати в едукативній системі форми, методи й засоби поліпшення виховання молоді в гуманоспрямованому, людиноцентричному дискурсі. Наводяться зразки сповідання дитиноцентричної педагогіки українськими класиками освітньої справи.

Розглядається можливість використання зарубіжного досвіду виховання молоді, зокрема, концепції менеджменту щастя.

Ключові слова: людиноцентрична педагогіка, булінг, гуманодефіцитна педагогіка, гуманітарно-екзистенційний педоцентризм, причини девіантної поведінки у молодіжному середовищі, концепція менеджменту щастя.

В останній період поширилися прояви жорстокості, садизму, булінгу серед шкільної молоді. Ці негативні явища мають місце як у взаєминах між самими школярами, так і у ставленні їх взагалі до навколишнього світу, зокрема до беззахисних тварин. Останні факти розстрілів учнями десятків безвинних людей в американських навчальних закладах і кривавий акт у Керченському коледжі викликають занепокоєність і тривогу і вимагають з'ясування причин вищезначених проявів, а також пошуку методів і засобів, які допомогли б запобігти зростанню фактів жорстокості й злочинності серед учнівської молоді.

Сутність проблеми проявів жорстокості, делінквентності серед учнівської молоді розглянуто і конкретизовано у працях Волянук Н. Ю., Гребенкіна Є. В., Змановської Є. В., Крейхлі Барбари, Ложкіна Г. В., Прикуль Л. В., Фурманова І. О. та ін.

Мета статті – з'ясувати причини проявів жорстокості в учнівському середовищі, а також можливі заходи щодо їх усунення.

Останнім часом педагогічна й батьківська громадськість стурбована поширенням проявів жорстокості й садизму серед дітей. Із телевізійних екранів і сайтів Інтернету не сходить англійське слово «булінг», що означає агресивну поведінку,